

Danica Drakulić

A SOKOLDALÚ KÖLCSÖNÖS FÜGGŐSÉGI VISZONYOK ERŐSÖDÉSE A VILÁGBAN

Amikor az emberiség mai helyzetét, a mai valóságot elemezzük, és arra a következtetésre jutunk, hogy az egyes országok között ma világviszonylatban is állandóan növekszik és egyre szerteágzóbbá válik a kölcsönös függőség, akkor az első pillantásra különösnek tűnik, kételyeket támaszt, az érvek és ellenérvek tömkelegét veti fel, a jövőkutatók pedig elbizonytalanodnak a kedvező kimenetel előrejelzésében. A világ fejlődésében egy idő óta állandóan sokasodnak és egyre szövevényesebbé válnak az ellentmondások, már-már olyan helyzet alakul ki, ami leginkább a civilizációs korszakváltásokra jellemző. Mégsem tanácsos bizonyos analógiákat felállítani a mai világ haladási irányainak kikövetkeztetésére, noha ez talán hozzásegíthetne bennünket a világfejlődés globális folyamatainak jobb megértéséhez, a lehetséges és a valószínű irányzatok feltáráshoz. A „globális közösségben” ma olyan méretűvé vált az általános tudományos-technológiai forradalom, amely néhány évtized előtt még elképzelhetetlen lett volna. A tudományos-technológiai forradalom gyökeresen megváltoztatja a termelő erőket, hat a termelési viszonyok módosulására, s nemcsak a világ fejlettebb részét, hanem többé-kevésbé az egész világot is átszövi. Ilyen megfontolásból Richard I. Barnett joggal használja a „világgyár” kifejezést, amelynek értelme sokrétű és nagyon is lényegre utaló.

A termelési viszonyokat érintő változások mértékének és intenzitásának, az emberi társadalom kommunikációs formáinak elemzése megköveteli a legkülönbözőbb vonatkozások feltárását, a módszertani eljárások megválogatását és a multidiszciplináris megközelítést. A jelenleg folyamatban levő változások jellege és üteme ugyanis olyan, hogy önmagában egyetlen tudományág sem képes egészében a felmérésükre. A korszerű termelésben ma nemcsak az optimális eredmény a cél, hanem annak feltárása is, hogy mit hoz a jövő. A mai világban mindinkább elveszíti időszerűségét John Naisbitt megállapítása: „Ember módjára viselkedünk: az ismert múlthoz tartjuk magunkat, mert félünk az ismeretlen jövőtől.”¹ Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy előrejelzéseink a jövőről — ennek a területnek ma már külön tudományos művelői vannak —, csak úgy lesznek eredményesek,

ha kiindulási pontunk a múlt és a jelen. Habár a legnagyobb gondolkodók, mint Marx, Engels és Lenin, mindig elhatárolták magukat attól, hogy műveikben megrajzolják a jövő társadalmát, óriási életművükkel bebizonyították, hogy a történelem kereke megállíthatatlan, s ilyen értelemben, mint ahogyan az különösen Marx korai munkáiból kiolvasható, a jövő is ismert, mert minden „szülési fájdalom” ellenére mind a kapitalizmust, mind a szocializmust is túl kell haladnunk. Számos futurologus állítja, hogy ez a jövő valójában már meg is kezdődött.

Az erre vonatkozó irodalom ma egyre gazdagabb, s a közelítési mód-szerek is különbözőek — szociálpolitikai, gazdasági-demográfiai, technológiai stb. jellegűek. Felvetődik a kérdés, hogyan lehet ebből a helyzetábrázolásból és jövőkutatásból megbízható értesüléseket szerezni a várható pozitív változásokról, egy igazságosabb világrend kialakulásának lehetőségeiről illetve az esetleges „bizonytalan holnapokról”.² A jövőkutatás különösen az energetikai világválság első jelei után lendült fel. A megoldáskeresésben és az „emberiség válságával” illetve az évről évre egyre jobban mélyülő nehézségek leküzdésének lehetőségeivel foglalkozó szerzők toborzásában élen jár az ismert Római Klub. Az első könyv, amely ezzel a kérdéskörrel foglalkozott, A növekedés határai, amely az ún. nulla-növekedés elméletét fejtegette, a föld korlátozott lehetőségeinek és annak tudatában, hogy emiatt hamarosan képtelenség lesz kielégíteni minden növekvő szükségletet, tehát az iparosítás mozgásterülete is leszűkül, szemben az utóbbi évtizedek expanziójával. Ennek az elméletnek a hívei a növekedés nélküli fejlődés szószólói, akik sürgetik a gazdasági fejlődés át-lényegítését a meglévő erőforrások kímélése céljából. A másik oldalon azok a teoretikusok állnak, akik nem fogadják el a jövő világának ezt a képét, hanem a jövő kérdésében a „határtalan optimizmus” álláspontját képviselik, és magukévá teszik J. Naisbitt véleményét a Megatrendekből: „Is-tenem, mily gyönyörűség ilyen időkben élni”, vagyis olyan időkben, amelyeknek eljövetelét az új technológiák alkalmazása teszi lehetővé, óriási változásokat okozva a további események folyamatában és az egész világ-kép alakulásában.

R. U. Ayrest nem nevezhetjük marxistának, de ő utalt arra a marxi tételre, amely A tőkében olvasható, hogy az anyag különböző hasznos tulajdonságainak fölfedezése „történelmi tett” és az ember saját sorsának egyedüli és független alakítója, aki fejlődése érdekében mindig rá tud jönni a megfelelő megoldásokra. Ayres egyike azoknak az íróknak, akik elvetik a „növekedés nélküli” fejlődést.

A harmadik technológiai forradalom lendületében sok szerző a technológiában látta azt az univerzális eszközt, amelynek segítségével az emberiség minden problémája megoldható. És ha a technológia erre valóban képes lenne, a világ nyilván már az elkövetkező évtizedekben lényegesen megváltozna. Természetesen elkerülhetetlenek a változások, de a világ átalakulását aligha várhatjuk a közeli jövőtől. Az új technológiák alkalmazásával, ezeknek valódi értelmeként csakugyan meglesznek az anyagi előfeltételek a szegénység és a munka hatalmának felszámolására, vagyis a

munkát fel fogjuk szabadítani mindenfajta kényszer és elidegenedés alól, de tény az is, hogy egyelőre még túlságosan korai lenne pontosabban felbecsülni az informatikai technológia, a mikroelektronika, a robotok stb. alkalmazásának várható hatását.

Az ember a múltban is mindig úgy tekintett az új technológiára, mint az alapvető változások hatékony eszközére. A technológiának különösen az utóbbi két évszázadban volt döntő hatása a gazdasági, társadalmi és politikai fejlődésre, nemzeti és nemzetközi méretekben egyaránt. De bármilyen jelentős szerepet is játszott a társadalmi előrehaladásban („Nem az különbözteti meg a gazdasági korszakokat, hogy mit, hanem hogy hogyan, milyen munkaeszközökkel termelnek”³ — írta Marx), maga a technológia sohasem válhatott önállósult erővé. Mindig az emberi munka eredménye, az ember eszköze volt. Ilyenformán a technológia önmagában sem jó, sem rossz nem lehet, mert szerepét mindig a felhasználás módja dönti el.

Az informatikai technológia és a segítségével előre jelzett változások megosztották a tudósok véleményét várható hatásuk, jó és rossz oldaluk megítélése tekintetében, és arra ösztönözték a kutatókat, pl. az említett Római Klub tagjait, hogy megtalálják a fejlesztési tervekben a kedvező hasznosítás módját és az új technológia nem kívánatos következményeinek elkerülését.

Magától a technikai előrehaladástól nem várhatók csodák. Erre példaként szolgálhatnak az újonnan iparosított országok Kelet- és Délkelet-Ázsiában, Dél-Afrikában, Brazília, Mexikó stb. Technológiai szempontból ezek az országok, de főleg Kína és India, nagy fejlődésen mentek át. Mégis talán India esete a legjellemzőbb, hiszen a munkaképes szakemberek száma tekintetében ez az ország a harmadik helyen áll a világon, de ez a körülmény nem sokat segített a számos fejlődési probléma megoldásában. Igaz, mind a két ország számottevő előrehaladást ért el a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásban, ugyanakkor egyéb mutatók vonatkozásában messze lemarad a vezető technológiai hatalmak mögött.

E tekintetben a vezető szerep az ötvenes évek óta mindenképpen az USA-é, noha az utóbbi két évtizedben a nemzetközi technológiai versenybe egyre eredményesebben kapcsolódnak be a fejlett tőkés államok is: mindenekelőtt Japán, valamint a világkapitalizmus „harmadik mozdonya”, a Német SZK, de ugyanezt mondhatjuk el Svédországról, Franciaországról és Olaszországról is. Az ún. „Első világ” többi országának helyzetét viszont kritikusként mondhatjuk a jelentékeny technológiai lemaradás miatt, s épp ezért ezekben az országokban hozzá is láttak a lemaradás alapvető okainak feltárásához, illetve az informatikai technológia meghonosításához és továbbfejlesztéséhez. Ez azonban nem vonatkozik azonos mértékben minden országra és minden gazdasági ágazatra, így a 70-es és 80-as évek válsága a termelés megtorpanásához vezetett és magával hozta a munkanélküliség növekedését. Hozzájuk hasonlóan a „Második világ” országai is nagy erőfeszítéseket tesznek a technológiai előrehaladás érdekében, a lemaradás azonban nehezen pótolható, hiszen az USA egyre messzebbre jut a stratégiai jelentőségű technológiai újítások alkalmazásában és a gaz-

dasági fejlődésben. Ilyen szempontból a „Harmadik világ” országai vannak a legválóságosabb helyzetben. Az USA, Japán és néhány más ország a 60-as években arra használta fel óriási gazdasági erejét és a tőke nemzetközi szintű szerveződését, hogy a transznacionális társulások útján a termelés bizonyos részeit, néha pedig az elavult és „piszkos” technológiát átruházza a fejletlen országokra, ahol a tőke értékesülésének feltételei még kedvezőbbek, tehát nagyobb a lehetőség az értéktöbblet kisajátítására és a profitráta csökkenő tendenciájának megakadályozására, ami létkérdése a kapitalizmus működésének. Az említett országok ezeket az állásaikat nyilván nem egykönnyen adják fel, s továbbra is megpróbálják kihasználni az olcsó munkaerőt, a kedvező adórendszer, a természetes erőforrások és más tényezők előnyeit.

Mindebből arra következtethetünk, hogy a világban végbemenő nagy horderejű változások ellenére az egyenlőtlenség továbbra is fennmarad, s belátható időn belül nem változik a világ klasszikus felosztása annak alapján, hogy kik az elsődleges termelők, s hogy hol készülnek az ipari végtermékek, sőt ez a felosztás a jövőben még élesebbé válhat a magas technológiai fejlettségű országok és a periférián levők viszonylatában.

Juan F. Rada az informatikai technológia példáján szemlélteti, hogy az országokon belüli és az országok közötti egyenlőtlenség három vonatkozásban jut kifejezésre: „Először: a tudományos és technológiai kapacitások nemzetközi elosztásában... Másodszor: a gyáripari kapacitások méretkülönbségeiben... Harmadszor pedig, a nemzetközi informatikai rendszer működésében, amire az UNESCO programja is kiterjed.”⁴

Ha nem is bocsátkozunk részletesebben annak a kérdésnek a vizsgálatába, hogy milyen szerepet játszhat a technológia a „Harmadik világ” országainak fejlődésében és jövődő helyzetében, annyi bizonyos, hogy a transznacionális társulások helyzete és hatalma — annak minden velejárójával és következményével együtt, és számításba véve mindazokat a problémákat és ellentmondásokat, amelyeket az új technológiák alkalmazása vált ki, s amelyeket a transznacionális társulások szállítanak a „perifériákra” (tehát ilyenformán árát képezik a fejlődésnek) — meghatározó tényező a fejletlenek és fejlettek kölcsönös viszonyában. Igaz, számos példa azt mutatja, hogy a rendkívül fejlett országok egymás közötti kapcsolataiban is létezik bizonyos konkurencia, csak hogy ugyanakkor az egymással való szövetkezés tényével is számolni kell a nemzetközi viszonyok alakulásában. Ez a szövetség biztosítja a kapitalizmus nemzetközi térhódítását, aminek közvetlen úttörői a transznacionális társulások. A világgazdaság ilyen integrálási projektuma szerves részét képezi az amerikai politikának. Ez a stratégiai cél, vagyis a tőke internacionalizálási folyamatának erősítése kimondottan az értéktöbblet növelését illetve a profitráta csökkenésének megakadályozását szolgálja, de ezáltal valóra válik a másik nagy szabású terv is — a tőkés viszonyok kiterjesztése és elmélyítése.

Annak bizonyítását, hogy a mai világban nemcsak az ellentmondások, hanem a sokoldalú kölcsönös függőségi viszonyok is állandóan erősödnek,

kezdjük R. J. Barnett (aki különben nem marxista) egyik egyszerű megállapításával, mely szerint a világ többé nem fejlődhet úgy, mint eddig.

Tudjuk, hogy a második világháború után sok ország politikai emancipációja megvalósult. Másfelől viszont ezt a folyamatot nem követte nyomon a gazdasági viszonyok minőségi változása. A fejlett és a fejlődő országok közötti szakadék mindinkább elmélyült, ehhez hozzájárult: a világpiacon az árrendszer, a technológia és a tudás monopolizálása, valamint a felhatalmazott tőkével való manipulálás. Mindez ahhoz a közismert tényhez vezetett, hogy néhány ország mértéktelen gazdagságra tett szert, a másik oldalon pedig sok ország végképp elszegényedett. Ezen természetesen az sem segített, hogy önállóságuk elnyerése után a fejlődő országok egyaránt sikraszálltak az egyenrangú nemzetközi árucseréért és az örökölt kizsákmányolás felszámolásáért.

Ezek a problémák még inkább kiütkeznek az ipariból az informatikai társadalomba való átmenet mai feltételei között, aminek fő jellemzője, hogy „a hatalom új forrása nem a néhány kézben összpontosuló pénz, hanem a sokak kezében levő információ. Ebből logikusan következik a többi: átmenet a klasszikusból a magas technológiába, a nemzetiből a globális gazdaságba, a rövid távúakból a hosszú távú célok felé, a centralizációból a decentralizációba, az intézményekre való támaszkodásból az önerőre való hagyatkozásra, a reprezentáltból a participált demokráciába a hierarchikusból a ‚hálózati‘ döntéshozatalba, ezenkívül megkezdődik az északiak átköltözése délre, s megsokszorozódnak a választás lehetőségei”.⁵

J. Naisbitt rámutat arra, hogy a viszonyok lényege a jövőben a tudás és a hatalom viszonyában fog tükröződni, s hogy az informatikai kornak más lesz a gazdasági valósága és a globális gazdasága, ami a szerző véleménye szerint egyetlen esélye a világbéke megőrzésének. Azt írja: „Arról van szó, hogy gazdaságilag olyan kölcsönös függőségbe kerülünk egymással, annyira egymáshoz kapcsolódunk, hogy nem semmisíthetjük meg egymást. Tudom, hogy az emberek kételkednek ebben, észrevettem ezt megtartott előadásaim során. És én akkor azt mondom: emlékezzetek csak vissza, mi történt 14 hónappal ezelőtt (1983-ban — D. D. megjegyzése), amikor lelőtték azt a bizonyos koreai repülőgépet. Az USA a Szovjetunióval egyetlen szerződését sem bontotta fel. Ez ugyanis végzetes lett volna a mi farmereink számára. *A gazdasági szempontok szemmel láthatóan fontosabbak lettek a politikaiaknál*, és én ilyen értelemben gazdasági determinista vagyok.”⁶

Amikor ezt a kérdéskört vizsgáljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kapitalista militarizmust és az általános fegyverkezési hajszát, hiszen a nagyhatalmak ma óriási anyagi eszközöket fektetnek be a hadiipar szolgálatában álló tudományok és technológiák fejlesztésébe (ami nem csak az USA-t és a Szovjetuniót jellemzi), s habár ez igen károsan hat a világbiztonság alakulására, mi mégis hajlamosak vagyunk magunkévá tenni J. Naisbitt optimizmusát, s hinni M. Gorbacsov állításában, aki a külföldi újságírókkal folytatott beszélgetésében, 1987. augusztus 8-án kijelentette: „Ha a népek növelik árucseréjüket, nagyobb kilátásaink lesznek a békére.”

Azok a rejtett lehetőségek, amelyeket az informatikai technológia tár fel a világ előtt, nyilván még sokáig nem szolgáltathatnak anyagi alapot a kevésbé fejlett és a fejletlen országok előrehaladásához. Az egyes országok igen eltérő képességet mutatnak az új technológiák alkalmazásában, ami a világban meglévő polarizált viszonyok következménye, s nem tudni, hogy ezek a viszonyok állandóan újratermelődnek-e, vagy sikerül túlhaladni őket. A nemzetközi viszonyokat túlságosan megterhelik a politikai szempontok, a gazdasági rend megváltoztatásának szükségszerűsége azonban elkerülhetetlenné teszi a különböző nemzetgazdaságok egymás közötti koordinálását. Erről a kölcsönös függőségről I. Brkljačić a következőket írja R. U. Ayres *Bizonytalan bolnapok* című könyvének utószavában: „Az országok kölcsönös gazdasági függősége a jövőben feltétlenül növekedni fog, már amennyiben nem romlanak meg mélyrehatóan a politikai körülmények a világban.”⁷

A világgazdaságban a viszonyok alakulásának fő tényezője az, hogy ki milyen arányban rendelkezik a különböző természeti erőforrásokkal. Ezzel a kérdéssel vagyis a fizikai erőforrások és a politikai hatalom összefüggéseivel igen részletesen foglalkozik Richard I. Barnett *Szűk esztendő* című könyvében. Ebben olvashatjuk: „Aki ellenőrzése alatt tartja a világ erőforrásait, az a világot is ellenőrzi, méghozzá olyan módon, amellyel még a kérdéses területek megszállásával sem fordulhatunk szembe... Minthogy ma egyes anyagok egyre ritkábbá és drágábbá válnak, a jövőbeni készletek felbecslésének politikai súlya lett.”⁸

A hatvanas évek közepén három esemény hatására, ezek: az idegen behurkázás növekedése és a transznacionális társulások hatalmának világméretű kiterjedésedése, az ipari világ növekvő függősége a bányakincsek és az élelmiszerek behozatalától, valamint az óriásira növekvő katonai kiadások, egyre kifejezettebbé vált a világgazdaság integrálódása, mert nyilvánvaló a nyersanyaghiány és a tőle való függőség. Ettől kezdve a nyersanyagforrások megőrzésére egyre agyafurtabb katonai módszereket alkalmaztak.

R. Barnett szerint a mai világ alapvető problémái abból erednek, hogy mindinkább kiapadnak a gazdaság fő forrásai (ennek bizonyítására példákkal szemlélteti a fogyasztás alakulását a legfontosabb öt erőforrás: az energia, az ásványkincs, az élelmiszer, a víz és az emberi tudás tekintetében), a másik legfontosabb tényező pedig az erőforrások *ellenőrzése*, pontosabban az, hogy hol teremtik elő, és hol fogyasztják. A szükség maga, ami a szerző véleménye szerint a mai világ politikai és gazdasági szerveződésének következménye, egyúttal felgyorsította a munkamegosztást a világban. A transznacionális társulások előretörése létrehozta a „világglyát” (R. Barnett).

A hiány különösen jelentős az energiahordozók, elsősorban a kőolaj tekintetében, amely „az ipari civilizáció vére, és mindig olcsó volt”, épp ezért most elkerülhetetlenné vált az új források feltárása, és a hozzájuk való alkalmazkodás. Az ipari célú energiafogyasztás a világban kb. tíz évenként megkétszereződik.

A könyv szerzője kimerítő képet fest a gazdaság öt fő rendszeréről, amelyek igen szoros kapcsolatban állnak egymással. Példaként az USA, majd Japán és néhány nyugat-európai ország helyzetét vázolja (felsorolva a rendelkezésükre álló erőforrásokat és várható nehézségeiket az egyes energiahordozók, bányakincsek stb. hiányából eredően), de azt a kérdést sem kerüli meg, hogy milyen mértékben függenek ezek az országok a világ többi részétől, s hogy ennek milyen hatása van egymás közötti gazdasági és politikai viszonyaik egészére. Ha ezeknek a nagyon fejlett tőkés országoknak nem lett volna lehetőségük más országok nyersanyagait olcsón és könnyen kihasználni, sohasem következett volna be ipari expanziójuk s mértéktelen gazdagodásuk. A könyv szerzője ironikusan még ezt is megjegyzi: „Más országok természeti kincseinek kihasználása tette szükségsszerűvé a technológiai terror felvirágoztatását . . .”⁹ Majd hozzáteszi: „*Amit baladásnak nevezünk*, nem más, mint az alkotó munka és a rablás titkos kapcsolata. A civilizáció virágzása akkor kezdődött, amikor az emberek feltalálták a termelés és a társadalmi élet ügyesebb, új módszereit, de ehhez általában mások javait is el kellett lopni.”¹⁰

Az erőforrásokkal való rendelkezés és a fogyasztás problémája elsősorban a fejlett és a fejletlen világ viszonylatában jelentkezik, mert a világpiac prizmáján át törik meg az elsődleges termékek és a végtermékek termelőinek viszonya, a világpiacon következik be a gazdaság újrafelosztása a gazdagok javára illetve a szegénységben élő országok kárára. Az ásványkincsek példáját említve J. Tinbergen megállapítja, hogy az emberiség 10%-a huszonötször több ásványkincset használ fel, mint a fennmaradó 90%.

Miután számos más példával is alátámasztja a világ egyes országai között kialakult viszonyok igazságtalanságát, a szerző szükségszerűnek ítéli meg a világ gazdasági rendjének megváltoztatását. Szerinte a „világyár” csak úgy működhet eredményesebben, ha a fejlődő országok érvényre juttathatják az egyenlőtlenségi viszonyok felszámolásában jogos követeléseiket. A „Harmadik világ” követeléseit R. Barnet három csoportba sorolja: először is, megszüldíteni az elsődleges termékek árát, és közös pénzalapot létrehozni az áresések megakadályozására; másodsor, szabaddá tenni a fejlődő országok gyáripari termékeinek beáramlását a fejlett országok piacaira; és harmadszor, pénzügyi támogatást, adósságtörlesztési könnyítéseket, s kedvezőbb feltételekkel több új hitelt nyújtani a fejlődő országoknak.¹¹

J. Nyerere a következőképpen írja le ezt a kérdéskört: „A nemzetközi árucseré uralkodó filozófiája, amivel a függetlenségünk elnyerésekor megismerkedtünk, s ami még ma is érvényes, az a bizonyos 'szabad piac'. Ez elméletileg a zavartalan versengést és az alku lehetőségét jelenti az egyenlők között, tehát az árak az eladók és a vásárlók megegyezése, kívánsága szerint alakulnak . . . Sajnos azonban ennek az elméletnek kevés köze van a gyakorlathoz. A mai világ népeinek egyenlősége csupán törvény szerinti egyenlőség, és nem gazdasági valóság . . . Az sem igaz, hogy az árak

a szabad piac hatására alakulnak, vagyis az eladók és a vevők megállapodása szerint. A gyáripari termék árát a termelő szabja meg; s ha van is valamilyen versengés, akkor ez olyan gyárórások között zajlik le, mint amilyen a Ford, a General Motors és a Volkswagen. Abból semminemű haszon nem származna, ha az árak miatt a Tanzanian Motor korporáció összetűzésbe kerülne ezekkel a gyárakkal; ha nem fizeti meg, amit kérnek a járművek a raktárakban maradnak, és Tanzániában leáll a forgalom.

Ezzel ellentétben, az elsődleges termékek árát a vevő határozza meg. A termelők mindent a piacra visznek, amit abban az évben sikerült megtermelniük vagy kibányászniuk, árjuk gyakran romlandó, ezenfelül a szegény népek sóvárognak az idegen valutáért, és megfelelő raktáraik sincsenek, mindezek a tények egészen reménytelenné teszik az alkudozást. Így azután a kevés számú vevő dönti el, hogy mit és mennyiért vásárol. A piaci versengés legfeljebb akkor növelheti az árakat, amikor a kedvezőtlen időjárás miatt lényegesen csökkennék az évi hozamok. Az elsődleges termelést folytató országok tehát, amelyek az ipari termékek behozatalára kényszerülnek, mint eladók és mint vevők egyaránt elfogadói az áraknak nem pedig képzői. Mi olcsón adunk, és drágán vásárolunk, akár akarjuk, akár nem... A világ szegény sorsú népei szegények maradnak, mert szegény sorsúak, és mert úgy viselkednek, mintha egyenrangúak lennének abban a világban, amelyben a gazdagok uralkodnak."¹²

Ezek szerint a fejlődő országok problémái sokkal összetettebbek annál, mintsem hogy az említett három követeléssel megoldhatnánk őket.

Tény az is, hogy az USA jóval kevésbé engedékeny a fejlődő országok követeléseivel szemben, mint az európai országkéval. Ugyanakkor azonban maguk a fejlődő országok is jobban kihasználhatnák a jelenlegi változások természetét, és legégetőbb kérdéseik megoldása érdekében legalább három területen közös akciót kellene indítaniuk: 1. tegyenek együttes erőfeszítéseket a technológia fejlesztése érdekében azokban az ágazatokban, amelyekben a tudományos becslések szerint a legnagyobb eséllyel kapcsolódhatnak be a nemzetközi munkamegosztásba; 2. az informatikai technológia fejlesztésére dolgozzanak ki közös politikát és hozzák létre az adatbankok, a gazdasági, tudományos-technológiai, kutatási és fejlesztési, művelődési és tömegtájékoztatási intézmények egységes hálózatát; 3. harcolják ki teljes összefogással, hogy a fejlődő és a fejlett országok közötti növekvő szakadék áthidalásának elfogadott módszereként az adatbankok és más ismeretszerzési lehetőségek révén maguk is hozzájuthassanak a legújabb tudományos és technológiai vívmányokhoz. Az erre vonatkozó adatforrások szabad használatát megfelelő segélynyújtási és technológiai-átviteli egyezményekben kellene foglalni.¹³

R. Barnet a 80-as évek elején hangsúlyozta: „A politikai hatalmat még az ágyúk tartják fenn, de az ágyúk és az erők viszonya ma bizonytalanabbá vált, mint bármikor az elmúlt időkben”,¹⁴ s a világ előtt, épp az új technológiák alkalmazásával és annak ellenőrzése révén nyílik meg az út a jövőbe, amelyben a kölcsönös és nem az egyoldalú függőség lesz az uralkodó viszony.

Jegyzetek

- ¹ John Naisbitt: Megatrendovi, Globus Kiadó, Zágráb, 1985. 272. o.
- ² Robert U. Ayres könyvének címe, Globus Kiadó, Zágráb, 1981.
- ³ Marx K.: A tőke. Kossuth Kiadó, Budapest, 1967., I. kötet, 170. o.
- ⁴ Friedrichs Günther, Schaff Adam és mások: Mikroelektronika i društvo. Globus Kiadó, Zágráb, 1987., 212. o.
- ⁵ Slavenka Drakulić Utószava J. Naisbitt Megatrendovi c. könyvéhez. 180—281. o.
- ⁶ Uo. 281. o.
- ⁷ R. U. Ayres: Nesigurna sutrašnjica. Globus Kiadó, Zágráb, 1981., 522. o.
- ⁸ R. J. Barnet: Mršave godine. Globus Kiadó, Zágráb, 1983., 13. o.
- ⁹ Uo. 133. o.
- ¹⁰ Uo. 133. o.
- ¹¹ Uo. 173. o.
- ¹² Uo. 173—174. o.
- ¹³ Juan F. Rada: Mikroelektronika i društvo. Globus, Zágráb, 1987., 238. o.
- ¹⁴ R. Barnet: Mršave godine., 183. o.